

Human Neuroscience. 2022. Vol. 16. P. 1–10. URL: <https://doi.org/10.3389/fnhum.2022.916227>.

6. Serino, S., Sansoni, M., Di Lerna, D., Parisi, A., Tuena C., Riva G. 360-degree video-based body-ownership illusion for inducing embodiment: development and feasibility results. Virtual Reality. 2023. Vol. 27. P. 2665–2672. URL: <https://doi.org/10.1007/s10055-023-00836-6>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-562-7-2>

Дробот О. В.,

*доктор психологічних наук, професор,
професор кафедри психології, філософії та суспільних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського*

ОСОБИСТІСТЬ КЕРІВНИКА І УПРАВЛІНСЬКА СВІДОМІСТЬ: ДІЯЛЬНІСНИЙ ПІДХІД

Анотація. Розглядається методологічне підґрунтя взаємозв'язку управлінської свідомості і характеристик особистості керівника, аналізується діяльнісна теорія. Аналіз цього взаємозв'язку базується на знаковому опосередкуванні діяльності та включеності особистості керівника в систему управлінських професійних відносин.

Ключові слова: особистість керівника, управлінська свідомість, теоретичні засади, діяльнісний підхід.

Drobot O. Managerial personality and managerial consciousness: an activity approach

Summary. The methodological basis of the relationship between managerial consciousness and the characteristics of the manager's personality is considered, the activity theory is analyzed. The analysis of this relationship is based on the symbolic mediation of activity and the inclusion of the manager's personality in the system of managerial professional relations.

Key words: manager's personality, managerial consciousness, theoretical principles, activity approach.

Розглянемо теоретичні підстави взаємозв'язку управлінського свідомості і особистості керівника, які для нас коріняться, перш за все, в діяльнісній теорії. Слідуючи концептуальній канві даної теорії, ми приймаємо те положення, згідно з яким психологічне дослідження особистості не може зводитися до суми її окремих функціонально-психологічних даних: в іншому випадку особистість виявляється

мінімізована до біологічних, соціологічних або культурологічних уявлень про людину. Слідуючи цій логіці, свідомість особистості професіонала ризикує бути зредукованою до свідомості відповідної соціальної (професійної) групи.

У розумінні взаємозв'язку управлінського свідомості й особистості керівника істотне значення має структура діяльності (у тому числі її інструментальне, знакове опосередкування) і включеність особистості в систему управлінських відносин з іншими суб'єктами діяльності. У зв'язку з цим О.М. Леонтьєв прямо визначає: особистість є особлива якість, якої природний індивід набуває в системі суспільних відносин. При всьому різноманітті її видів і форм, всі вони характеризуються спільністю свого внутрішньої будови і припускають свідоме їх регулювання, тобто наявність свідомості, а на відомих етапах розвитку також і самосвідомості суб'єкта [2]. Тому завдання вивчення процесу формування особистості професіонала вимагає аналізу його предметної діяльності суб'єкта, опосередкованої процесами свідомості.

У той же самий час, в управлінській діяльності відбувається перехід діяльності в її об'єктивний результат – у продукт діяльності. Продуктами діяльності управлінців є не тільки управлінські рішення (наприклад, нормативні документи), але й ідеї, інновації (аналітичні записки, програми). Управлінці зайняті виробництвом суспільних відносин (суб'єкт – суб'єкт, суб'єкт – об'єкт); нормативною базою елементів корпоративної культури організації. Осмислена в такому контексті, управлінська діяльність виступає як процес, в якому здійснюються взаємопереходів між полюсами «суб'єкт-об'єкт» управління. Таким чином, аналіз управлінської діяльності і породжуваних нею форм психічного відображення (образів) дозволяє судити про особистість керівника як про внутрішній момент управлінської діяльності.

Вихідну постановку проблеми особистості, згідно з якою зовнішні впливи пов'язані зі своїм психічним ефектом опосередковано через особистість. О.М. Леонтьєв доповнює оберненою тезою про внутрішнє (суб'єкт), що він діє через зовнішнє і цим сам себе змінює. У процесі засвоєння професійних значень і смислів, а також алгоритмів поведінки з змістом професійної діяльності формуються власні управлінські диспозиції керівника. Управлінська диспозиція передбачає певний план поведінки, спосіб дій щодо тих чи тих професійно значущих чинників. Ця якість особистості виробляється в процесі професіогенезу і визначає відповідну спрямованість особистості керівника.

Управлінські диспозиції формуються поступово в процесі професіоналізації, на основі механізму, який забезпечує трансформацію компетенцій з області «знаних» в область звичок діяти, оцінювати, певним чином вибудовувати відносини до предметів та об'єктам праці.

У разі вираженої управлінської диспозиції йдеться про схильність, установці, ціннісної орієнтації, схильності особистості до конкретного змісту діяльності в її потенційної формі. Формуючи потрібні управлінські диспозиції, можна заздалегідь передбачити причини, наслідки і імовірнісні форми поведінки керівника.

Слідом за актуалізацією мотиву і перед раціональною оцінкою суб'єктом своєї діяльності виникають емоції, пов'язані з процесом діяльності. Особливість емоцій, безпосередньо-чуттєвих переживань, пов'язаних з управлінською діяльністю, полягає в тому, що вони в рівній мірі відображають відносини як між мотивами управління і успіхом організації, так і можливістю успішної самореалізації керівника. При цьому, коли важливий за своїм особистісним смислом акт управлінської діяльності стикається в ході свого здійснення з негативною стимуляцією, що викликає сильне емоційне переживання, то особистісний смисл її від цього не змінюється; частіше відбувається психологічна дискредитація виниклої емоції. На ролі емоцій акцентує і Ф.Ю. Василюк, досліджуючи образ світу з точки зору тіпології життєвих світів особистості: автор характеризує принципову властивість образу – його суб'єктивність, таким чином виводячи на перший план емоційний компонент образу світу.

Якщо прийняти другу тезу діяльнісної теорії, яка проголошує особистість системою змінюючих одна одну діяльностей, то стає очевидним наступне. В управлінській діяльності керівника відбувається перехід об'єкта праці в його суб'єктивну форму – в образ світу професії.

Теоретично реалії професійного буття людини можуть розглядатися у площинах: реальності предметного світу; реальності образно-знакових систем; реальності соціального простору; природної реальності. Найбільш актуальними для аналізу професійного буття управлінця є реальність соціального простору, реальність образно-знакових систем та реальність предметного світу професії.

Образ світу має діяльнісну і соціальну природу. Сформувавшись в онтогенезі, образ світу стає породжувальною моделлю дійсності. Усвідомлювати – означає відображати явище «прописаним» в головних системотвірних параметрах образу світу і мати можливість за необхідності уточнити його більш детальні властивості і зв'язки [3].

Осмислення управлінської діяльності як основи для формування особистості керівника нами ґрунтується на тезі О.М. Леонтьєва про те, що в основі формування особистості лежить категорія предметної людської діяльності, аналіз її внутрішньої будови і породжуваних нею форм психічного відображення: «(...) реальним базисом особистості людини є сукупність її суспільних за своєю природою відношень зі світом, але відношень, які реалізуються, а вони реалізуються її діяльністю, точніше, сукупністю її різноманітних діяльностей»;

«діяльності суб'єкта (...) є вихідними «одиницями» психологічного аналізу особистості».

При аналізі феномена особистості керівника в якості характеристик притаманної йому психологічної структури розглядають цілий комплекс рис: організаторські здібності, волюву сферу, комунікативні якості, особистісні характерологічні риси, морально-етичні характеристики, ставлення до інших людей, мотиваційні чинники, статеві характеристики, практичний інтелект, психодинамічні характеристики, емоційну сферу.

Одним з показників психологічності особистості також є емпатія. Емпатію керівника трактують як здатність до співпереживання, вміння поставити себе на місце іншого і пережити його стан [2]. Емоційно-волюва активність управлінця забезпечує його впливовість, здатність впливати на інших соєю волею та емоціями. Вона складається з таких факторів, як енергійність, вимогливість і критичність. Енергійна активність управлінця – це вміння діяти напористо при вирішенні практичних завдань. Організаторські схильності керівника включають в себе готовність до організаторської діяльності та самопочуття керівника в процесі управлінської діяльності. При цьому готовність до організаторської діяльності являє собою цілий комплекс якостей, починаючи від мотиваційних факторів і закінчуючи професійною підготовленістю, професійним мисленням.

Природно, що сама тонкість розумової роботи передбачає формування рефлексивно-мисленнєвої культури керівника. Існують такі методи і психотехнології, як інтуїтивні тренінги, рефлексивно-розумові тренінги, що дозволяють удосконалювати емоційно-чуттєву організованість керівника, його чутливість до власних станів, відстеження їх у самосвідомості, вироблення автоматизму роботи мислення керівника [1].

Таким чином, методологічним підґрунтям для аналізу взаємозв'язку управлінського свідомості і особистості керівника виступила діяльнісна теорія. Аналіз цього взаємозв'язку базується на знаковому опосередкуванні діяльності та включеність особистості керівника в систему управлінських відносин.

Список використаних джерел:

1. Власенко О.О. Освітні детермінанти розвитку мовленнєвої компетентності менеджерів в сучасних ЗВО. All Ukrainian Scientific-Practical Magazine “Principal of School Liceum Gymnasium” – Special Thematic Issue “Higher Education of Ukraine in the Context of Integration into the European Educational Space”. № 2. Book 3. Volume I (88). К.: Gnosis. 2020-2021. Р. 116-124

2. Дробот О.В. Психосемантика управлінської свідомості керівника. – Дис... доктора психол. наук: 19.00.01 – загальна психологія, історія психології. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна. – Харків, 2015. – 395 с.

3. Коширець В.В. Образ світу у структурі соціальної зрілості особистості. Вісник Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка Електронний ресурс. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vchdpu/psy/2011.../Koshyr.pdf

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-562-7-3>

Чечельницька Ю. А.,

студентка магістерського курсу навчання

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

*Науковий керівник: **Донець О. І.,***

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри загальної та соціальної психології

Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара

АНАЛІЗ ПСИХОЛОГІЧНОГО ПОНЯТТЯ “СВІДОМІСТЬ”

Анотація. У статті проаналізовано феномен свідомості як ключове поняття психології, розкрито основні філософські та наукові підходи до її розуміння, підкреслено міждисциплінарність досліджень і значення свідомості для самопізнання людини.

Ключові слова: свідомість, психологія, філософія, пізнання, самосвідомість, мозок, соціум.

Chechelnytska Yu. Analysis of the psychological concept of “consciousness”

Summary. The article analyzes the phenomenon of consciousness as a key concept in psychology, reveals the main philosophical and scientific approaches to its understanding, emphasizes the interdisciplinary nature of research and the importance of consciousness for human self-knowledge.

Key words: consciousness, psychology, philosophy, cognition, self-awareness, brain, society.

Проблема свідомості є однією з найскладніших і водночас найважливіших у сучасній психологічній науці. Серед філософських теорій, у рамках яких досліджувалась феноменологія свідомості, спираючись на роботи С. Пріста можна виокремити такі: